

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ידיעה לחצי שיעור

(ק"ה א') **משנה:** הכותב שתי אותיות בשתי העלמות, (או שכתב) אחת שחרית ואחת בין הערבים - רבן גמליאל מחייב; דסבר אין ידיעה לחצי שיעור (אין ידיעת חצי שיעור מספיק חשובה לחלק כדי שלא יצטרף עמו חצי האחר). וחכמים פוטריין; דסברי יש ידיעה לחצי שיעור.

שיטות הראשונים

האם כדי לחלק צריך שידע בפועל או שמספיק שיעור ידיעה: דעת רש"י שכיון שיש שהות בין שני חצאי השיעורים כדי לידיעה, אע"פ שלא נודע לו בפועל, נחשב לפי חכמים כשתי העלמות, ופטור. ודעת רמב"ם, תוספות, ריטב"א ומאירי, שמדובר שידע בינתיים (אבל אם לא נודע לו, מתחייב, דשהייה לא חשיבא הפסקה¹).

יש ידיעה לחצי שיעור: פסק הרמב"ם (שגגות ו,ח) כחכמים, שאם "אכל פחצי זית ונודע לו, וחקר ושכח ואכל פחצי זית אחר בהעלים שני - פטור, שהרי נודע לו בנתיים, ויש ידיעה לחצי שיעור. וכן אם כתב אות אחת בשבת בשגגה ונודע לו, וחקר ושכח וכתב אות שנייה סמוכה לה בעלים שני - פטור מקרבן חטאת. וכן כל פיוצא בזה."

הדרן עלך פרק הבונה

פרק שלושה עשר - האורג

אבות מלאכות בפעולת האריגה

(ק"ה א') **משנה:** רבי אליעזר אומר: האורג שלושה חוטין בתחילה (תחילת אריגת הבגד), ואחת על האריג (שמוסיף על האריג) - (שיעורו באחת דמצטרף עם השאר) חייב. וחכמים אומרים: בין בתחילה (של הבגד), בין בסוף, שיעורו שני חוטין.

(המשך משנה): העושה שני בתי נירין (שהכניס שני חוטי שתי נירה), בנירין (חוטים המשולבים זה בזה והוא ממני האריגה, ובהם אורג האורג²), בקירוס (מסרק של אורג שמהדק בו החוט בעת האריגה כדי להצמיד חוט לחוט³), בנפה, בכברה, ובסל, חייב.

1. ולא חששו בשום מקום להפסקה אלא בענייני אכילה, שאם היה בינתיים בכדי אכילת פרס לא מצטרף. ריטב"א.
2. ובפירוש המשניות מסכת כלים (כא,א) כתב: הם החוטים הארוגים על הקנים אשר במשיכתם ירמו מקצת החוטים ויעשה דרך שבו עובר הכלי של חוט הערב.
3. פיה"מ מסכת כלים כא,א. ובפירושו למשנה כאן כתב: אריג של חלף. וביאר הרב קאפח שחלף הוא שיח הגדל בביצות ובגדות הנהרות, קצוות עליו מחודדות כעלי הלולבין ורגילים לעשות מעליו מסרק של אורגים שמהדקים בו את חוט הערב שבתוך השתי להצמידו לאריג. וכתב שנראה שחזר בו הרמב"ם בפירושו בכלים ממש"כ בפירושו כאן. ואולי אפשר לדחוק דבריו כאן. עיי"ש.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

נתיבי הלכה - הדף היומי
השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

תניא: האורג שני חוטין על הגס (חתיכה גסה של אריג) ועל האימרא (קצה הבגד, בתחילתו⁴), חייב (כחכמים במשנה). רבי אליעזר אומר: אפילו (חוט) אחד. ובשפה, שני חוטין ברוחב שלושה בתי נירין, חייב. הא למה זה דומה? לאורג צלצול קטן שני חוטין, על רוחב שלושה בתי נירין.

(ק"ה ב') **משנה:** שיעור המלבן (את הצמר), והמנפץ (סורקו להפרידו), והצובע, והטווה (ממנו חוטים), כמלוא **רוחב הסיט כפול** (סיט הוא המרחק בין אצבע לאמה, כשמרחיקם זה מזה). והאורג שני חוטין, שיעורו **כמלא הסיט**.

(ק"ו א') אמרינן בגמרא: רב יוסף מחוי כפול. רב חייא בר אמי מחוי פשוט.

שיטות הראשונים

שיעור רוחב הסיט: רש"י מפרש שסיט הוא המרחק בין אצבע (=הראשונה) ואמה (=השניה) בהרחבה ככל היכולת. ושיעור זה הוא רוחב טפח⁵. וכפול שניים הוא סיט כפול. ורב חייא משער ברווח שבין אגודל לאצבע, שיש בו כפליים המרחק שבין אצבע ואמה, ואינם חולקים. **והמאירי** הביא פירוש, וכתב עוד בשם **גאוני ספרד** ששיעורו כדי מתיחת גודל לאצבע בהרחבה ככל היכולת, וכשהוא כפול שיעורו ד' טפחים. ורוחב הסיט פשוט לפירוש זה, הוא סיט כפול לפירוש **רש"י** (וראה להלן)⁷.

כתב **הרמב"ם** (שבת טז, ז) "הגוזז צמר או שער... חייב. כמה שיעורו? כדי לטוות ממנו חוט שארכו כרחב הסיט כפול⁸; וכמה רחב הסיט? כדי למתח מן בהן שליד עד האצבע הראשונה כשיפתח ביניהן בכל כחו, והוא קרוב לשני שלישי זרת."

שיעור המלבן צמר ופשתן: כתב **הרמב"ם** (שבת טז, ט) "המלבן את הצמר או את הפשתן או את השני, וכן כל פיוצא בהן ממה שידרכו להתלבן - חייב. וכמה שיעורו? כדי לטוות ממנו חוט אחד ארכו כמלוא רחב הסיט כפול, שהוא ארך ארבעה טפחים."

המיסר והשובט: כתב **הרמב"ם** (הל' שבת ט, יח): "המסר - חייב, והיא מלאכה מאבות מלאכות. והשובט על החוטין עד שיתפרקו ויתקנם - הרי זה תולדת מסר. וכמה שיעורו? משיתקן רחב שתי אצבעות."

האורג: פסק **הרמב"ם** (הל' שבת ט, יח) כחכמים, דלא כרבי אליעזר המחייב על שלושה בתחילה, ועל אחד בסוף וכתב,

4. ע"פ רש"י. וראה רבינו חננאל שכתב: אבל האורג ב' חוטין ברוחב כל שהן, אע"פ שאינן בג' בתי נירין על הגס, שהוא מקום מעוקם כמין גמא יוונית, חוט אחד לכאן וחוט אחד לכאן צבוע, שנמצא עמו סימן, או על האימרא... שנמצא זה כמו כותב, חייב.

5. כן מתבארים דבריו במאירי (בדף ע"ט א') המובא בסמוך.

6. המאירי כאן, ולעיל ע"ט א' (ד"ה המלבן).

7. והגרא (שנות אליהו) כתב: ושיעור הסיט - ב' טפחים. וכפול - ד' טפחים. ופירשו בגמרא חד מחוי כפוף (כגירסת הערוך), וחד מחוי פשוט. ופירוש פשוט, הוא מן גודל לזרת כשמרחיב. ומאן דמחוי כפוף, הוא מן גודל לזרת סביב כל האצבעות והוא חצי אמה. זהו שאמרו והזרת חצי אמה. ולפי הירושלמי הוא שליש אמה. עכ"ל.

8. שיעור הגוזז אינו מפורש במשנה, והוא ע"פ תוספתא שבת (טא).

9. והזרת, מתחילת כף היד עד סוף הזרת. ושיעורה לפי הבבלי, עירובין כ"א א', היא של חצי אמה, ולפי חשבון של שישה טפחים באמה, זרת היא שלושה טפחים. ושני שלישי ממנה הם **שני טפחים**, וזהו שיעור "רוחב סיט". על פי פירוש הגרא (שנות אליהו), ערלה גב, שכותב שיש מחלוקת בין בבלי לירושלמי בשיעור הזרת, עיי"ש באריכות). ושיטת הרמב"ם כבבלי שהזרת של חצי אמה (ראה הלכות כלי המקדש טו, בעניין מידות החושן).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

"וכן האורג שני חוטין ברחב שתי אצבעות - ח"ב; בין שארגן בתחלה בין שהיה מקצת הפגד ארוג וארג על האריג, שעורו שני חוטין. ואם ארג חוט אחד והשלים בו הפגד - ח"ב."

סיט ורוחב סיט: כתוב במשנה האורג שני חוטין, שיעורו כמלוא הסיט. וסובר הרמב"ם ששיעור "מלוא הסיט", אינו כשיעור "מלוא רוחב הסיט". אלא יש חילוק בין השיעורים. ששיעור הסיט הוא שישיית זרת, והזרת שלושה טפחים, דהיינו מלוא הסיט הוא חצי טפח. ובטפח ארבע אצבעות¹⁰. נמצא שמלוא הסיט שתי אצבעות. ואילו שיעור "מלוא רוחב הסיט" הוא שני טפחים¹¹. ורש"י סובר שאין הבדל בין סיט לרוחב סיט.

העושה עין הצבע: כתב הרמב"ם: "העושה עין הצבע - הרי זה תולדת צובע, וח"ב. פיצד? פגון שנתן קלקנתוס לתוף מי עפצה, שנעשה הכל שחר, או שנתן אסטס לתוף מי פרפם, שנעשה הכל ירק, וכן כל פיוצא בזה". והשיגו הראב"ד¹² וכתב דאינו חייב משום צובע עד שיצבע דבר שנגמרה בו מלאכת הצבע. אבל צביעת המים שאינה לצורך עצמן, לא¹³.

מלאכות תופר וקורע ודין המקלקל

(ק"ה ב') **משנה:** והתופר שתי תפירות. והקורע על מנת לתפור שתי תפירות. (ומבאר) היכי משכחת לה? כגון דעבדה כי כיסתא (שהבגד אינו שווה, ובולט בבגד כמין כיס, וצריך לקורעו למטה, ולתופרו שוב ליישבו).

(המשך משנה): הקורע בחמתו, ועל מתו (קריעת אבילות), וכל המקלקלין - פטורין (שאינה מלאכת מחשבת¹⁴). והמקלקל על מנת לתקן (נחשב כמתקן, ולכן), שיעורו כמתקן.

ורמינהו: הקורע בחמתו, ובאבלו על מתו - חייב (ובמשנתנו שנינו שהוא בכלל המקלקלין, ופטור). ואע"פ שמחלל את השבת, יצא ידי קריעה!

(ומסיק) לעולם (במשנתנו) במת דידיה (שמוטל עליו לקוברו), ובהנך דלאו בני אבילות ניהו (אינו אחד משבעת הקרובים שחייבים להתאבל עליהם, ולכן קריעתו קלקול¹⁵).

(ומקשה) תינח מתו, אלא חמתו אחמתו קשיא (שהברייתא מחייבת, אע"פ שקריעתו קלקול)!

(ומתרץ) חמתו אחמתו נמי לא קשיא, הא רבי יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. הא רבי

10. ר' בכורות ל"ט ב', תנא: אצבע שאמרו, אחד מארבעה בטפח של כל אדם. ונפסק ברמב"ם (הל' שבת יז, לו).

11. פירוש המשניות (שבת, יג, ד), וז"ל:...והמתברר אצלי מפירושי המילים שפירשו הראשונים, ש"מלוא הסיט" הוא שתות זרת. ו"מלוא רוחב הסיט", הוא מרחק שבין הגודל והאצבע. ובפירושו למסכת כלים (יג, ד) כתב:...ויש אומרין כי מלוא הסיט ארבע אצבעות בגודל, וראיתי לרוב הראשונים ש"רוחב הסיט", מקצה הגודל עד קצה האצבע אם יפשקם האדם ככל יכלתו. וכן פירש לי אבא מארי זצ"ל. וזה הוא לדעתי החילוק בין אמרם "מלוא הסיט" או "רוחב הסיט", כמו שהזכרתי בשלשה עשר דשבת...

12. קשיא לי בישול סמנים דגמרינן מיניה מבשל (שבת ע"ד ב'), תיפוק לי נמי משום צובע המים!

13. ושריית דיו וסמנין משום לש באו לה, ולא משום צבע המים. כמו שריית הכרשינין וכעין מים וקמח או מים ועפר. מקורות - רמב"ם וראב"ד (הל' שבת ט, יד).

14. רש"י לעיל ל"א ב', ד"ה לעולם. וכ"כ התוספות לעיל ע"ה א', ד"ה מתעסק.

15. וכדמסיק בגמרא שמדובר שאינו חכם, ואינו אדם כשר, ואינו עומד בשעת יציאת נשמה, ולכן אינו מחויב בקריעה עליהם, ואין קריעתו תיקון. אבל בברייתא מדובר במת שחייב באבילותו, ובקריעתו יוצא ידי חובה, ונחשבת תיקון.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שמעון דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה (וכאן אינו צריך לגוף מלאכת הקריעה, אלא רק לשכך חמתו).

(ומקשה) אימור דשמעת ליה לרבי יהודה במתקן (כגון מוציא מת לרשות הרבים), במקלקל מי שמעת ליה?!

(ומתיר) האי נמי מתקן הוא, דקעביד נחת רוח ליצרו (ומשכך חמתו).

(ומקשה) וכי האי גוונא מי שרי? **והתניא**: משום רבי יוחנן בן נורי (אמרו) - המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו, והמפזר מעותיו בחמתו, יהא בעינך כעובד עבודה זרה, שכך אומנותו של יצה"ר, היום אומר לו עשה כך, ולמחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו עבוד עבודה זרה והולך ועובד (ואם כן אינו מתקן, שמלמד ומרגיל את יצרו לבוא עליו)!

(ומתיר) לא צריכא, דקא עביד למירמא אימתא אינשי ביתיה (וכועס רק למראית עין).

(ק"ה ב') (שנינו במשנה): וכל המקלקלין פטורין (שאינה מלאכת מחשבת).

(ק"ו א') **תני** ר' אבהו קמיה דרבי יוחנן: כל המקלקלין פטורין, חוץ מחובל ומבעיר. אמר ליה (רבי יוחנן לר' אבהו): פוק תני לברא. חובל ומבעיר אינה משנה (וגם הם כשמקלקלים, פטורים). ואם תמצא לומר משנה, (מדובר רק כשאינו מקלקל) חובל בצריך (הדם) לכלבו, מבעיר בצריך לאפרו (של השריפה. שאז, אף שמקלקל אצל הנחבל והגדיש, מתקן הוא אצל הכלב והאפר)¹⁶.

שיטות הראשונים

הקורע בחמתו או על מתו: כתב הרמב"ם, "הקורע בחמתו, או על מית שהוא חייב לקרע עליו - חייב, מפני שמישב את דעתו בדבר זה, ויניח יצרו; והואיל וחקמתו שוככת בדבר זה - הרי הוא כמתקן, וחייב". ודעת **ראב"ד** שקורע בחמתו, נחשב מקלקל, ופטור¹⁷.

חובל תולדה של איזה אב: דעת הרמב"ם, שהחובל בבעלי חיים חייב משום מפרק, שהוא תולדה דדש¹⁸. ולפי זה, בעינן שיצא דם כשיעור גרוגרת¹⁹. ודעת **רוב הפוסקים**, דחיובא דחובל מחמת נטילת נשמה שבאותו מקום שחבל, כי הדם הוא הנפש. ולא בעינן שיעורא²⁰.

חובל ומבעיר אינה משנה: פסק הרמב"ם כרבי יוחנן, הסובר חובל ומבעיר אינה משנה, וכתב (הל' שבת ח, ז), "וכן החובל

16. ומסיק דפלוגתא דתנאי היא: לרבי יהודה תמיד מקלקל פטור, ור"ש סובר שבמלאכות חובל ומבעיר אף מקלקל חייב, ולמד כן ממילה והבערת בת כהן. ונחלקו הראשונים אם מח' זו נובעת ממחלוקתם במלאכה שאינה צריכה לגופה, או שמח' נפרדת היא, שלא נזכרה במקום אחר.

17. הגמרא תולה דין הקורע בחמתו במחלוקת רבי שמעון ורבי יהודה במלאכה שאינה צריכה לגופה, והרמב"ם לשיטתו שפסק במלאכה שאינה צריכה לגופה כרבי יהודה שחייב, מחייב בכל קורע בחמתו. אבל תמוה, שכן כשמקלקל, גם רבי יהודה מודה שפטור, והגמרא מסיקה שדווקא כשעושה כן להטיל אימה על אנשי ביתו נחשב מתקן, אבל סתם קורע בחמתו לשכך יצרו נחשב כעובד ע"ז, ומקלקל הוא. וכן הקשה הראב"ד (הל' שבת ח, ח, ראה להלן). מקורות - רמב"ם (שבת י').

18. דדמים שמפרק מתחת העור, כמפרק תבואה מקשיה דמי. ואע"פ שלא יצאו הדמים חוץ לעור, מכל מקום נעקרו ממקום חיבורם.

19. ונפק"מ נוספת, שלשיטת הרמב"ם אם חבל בשרו לאחר מיתו ויצא דם, חייב. כ"כ הפמ"ג (א"א ס"ק טו). הו"ד בביה"ל (ד"ה והחובל).

20. ביה"ל (שטז, ח, ד"ה והחובל). מקורות - רמב"ם (הל' שבת ח, ז), תוספות (ק"ז א', ד"ה שמונה). רמב"ן (ק"ז א', ד"ה מתני'). רשב"א (ד"ה הצדן). ריטב"א (ד"ה מתני'). מאירי (ק"ז א', ד"ה אמר המאירי).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

בעזה ש"ת
כ"ז סיון תש"פ
מסכת: שבת | פרק: י"ב-ג | דף: ק"ה-
ריש ק"ו

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

בחי שיש לו עור - חיב משום מפרק; והוא שיהיה צריך לדם שיצא מן החבורה. אבל אם נתכונן להזיק בלבד - פטור, מפני שהוא מקלקל..."

החובל בחבירו: עוד כתב רמב"ם (שבת ח,ח): "במה דברים אמורים? בחובל בבהמה וחייה וכיוצא בהן. אבל החובל בחבירו - אף על פי שנתכונן להזיק, חיב, מפני נחת רוחו, שהרי נתקרה דעתו ושככה חמתו והרי הוא כמתקן; ואף על פי שאינו צריך לדם שהוציא ממנו - חיב." וכתב הראב"ד, כמה נפלאים דבריו ומתמיהין אסופותיו, שהרי אפילו קריעת בגדיו אם לא להטיל אימה על אנשי ביתו קראוהו עובד עבודה זרה (שבת ק"ה ב), וכ"ש חובל בחברו (ואפילו) לנקימה.

המבעיר: כתב רמב"ם (שבת יב,א), "המבעיר כל שהוא - חיב; והוא שיהיה צריך לאפר. אבל אם הבעיר דרך השחתה - פטור, מפני שהוא מקלקל²¹. והמבעיר גדישו של חברו, או השורף דירתו - חיב, אף על פי שהוא משחית, מפני שפונתו להנדם משונאו, והרי נתקרה דעתו ושככה חמתו, ונעשה פקודע על מתו או בחמתו, שהוא חיב, וכחובל בחברו בשעת מריבה, שכל אלו מתקנין הן אצל יצרן הרע." והשיגו הראב"ד (על מש"כ שכל אלו מתקנין וכו'), כל זה הבל ורעות רוח.

21. כדעת רבי יוחנן הסובר חובל ומבעיר אינה משנה, אלא חייב רק אם צריך לאפרו.